

DIELO MICHALA TOPOLSKÉHO V BOJI O DNEŠOK

ALEXANDER WILD, Oddelenie filozofie Ústavu marxizmu-leninizmu VŠLD vo Zvolene, Kabinet ML Pedagogickej fakulty v Banskej Bystrici

Dielo slovenského filozofa Michala Topolského prihovára sa predovšetkým odborným záujemcom už celé desiatky rokov. Michal Topolský pochádza z chudobnej rodiny. Gymnázium navštevoval najprv v Petrovci a maturoval v Novom Sade r. 1926. V Prahe študoval na Karlovej univerzite a r. 1934 bol promován na doktora filozofie.

Jeho dielo vyrastalo z pohnutých sociálne a národne uvedomujúcich snáh dolnozemskej Slovákov, medzi ktorými pôsobil aj Michal Topolský ako profesor na slovenskom gymnáziu v Petrovci. Na stránkach časopisov *Národná jednota* a *Náš život* (v ktorom bol Michal Topolský šéfredaktorom) rozvíjali spolu s A. Siráckym najmä v úvodníkoch a v iných početných ľudovýchovných článkoch svoje spoločenskovedné, kultúrnoosvetové, etické a gnozeologické problémy. V článkoch prevláda síce filozofický idealizmus, no postupom času silnejú materialistické tendencie, ktoré vytláčajú nielen idealistický, ale vôbec pozitivistický charakter myslenia.

Časť predvojnovnej inteligencie, snažiacaj sa zapojiť do prúdu snáh o spoločenský pokrok, vytvárala si, žiaľ, iluzórne predstavy o spoločnosti a človeku, o budúcnosti, o šťastí. Na jednej strane bol to odpor k mocným a nespravodlivým tohto sveta, ale na druhej strane to bol iba neúspešný pokus, ktorý sa nemohol vydať predovšetkým preto, lebo táto inteligencia chcela pokrok, ale pokrok vôbec, abstraktný pokrok, abstraktnú ľudskosť, abstraktné šťastie všetkých ľudí, bez aktívnej účasti na triednom boji pracujúcich. Navyše táto inteligencia žila v obavách z proletárskej revolúcie. Z tejto časti pokrokovej inteligencie sa vymaňovali aj Andrej Sirácky a Michal Topolský. Pod vplyvom protifašistického národnooslobodzovacieho boja a súčasne boja za sociálne práva ľudu pochopili, kde je ich miesto.

Fašistické nebezpečenstvo stáva sa po celých desať rokov vážnou témou článkov Michala Topolského. V časopise *Národná jednota* uverejňuje celý seriál úvodníkov, v ktorých otvorene odkrýva zámery fašizmu. „Keď sa jeho susedia od neho odlišujú, sú menejcennejší — píše Michal Topolský. — Ak si susedia zaopatria zbrane, je to preto, aby ho napadli; zbrane, ktoré nosí on, sú len k hájeniu mieru... Treba si len ujasňovať veci a pojmy, potom chmáry zmiznú. A to je predsa náš cieľ. Len aby to vedeli a za tým išli i ľudia, ktorí nás vedú.“ (1, s. 1)

Východisko vidí v návrate k rozumu. „Keďže je touto vášňou ovládaná dnes celá Európa, a politici viac než ktokoľvek, ostáva nám jediné východisko: povolať ľudí späť k rozumu, úvahám...“ (2, s. 1) Ľudia „Neveria sebe

a svojmu rozumu, ale zázraku a osudu. Čakajú záchranu z nejakej milosti, a preto ctia a zbožňujú Vodcu, Duceho, Führera . . ." (3, s. 2)

Roku 1941 spolu s Andrejom Siráckym bol pre svoje pokrokové protifašistické zmýšľanie zatknutý a uväznený v koncentračnom tábore v Novom Sade, r. 1942 na základe ponuky šéfredaktora časopisu *Slovenská jednota* (v Budapešti) Kelemena stáva sa (opäť spolu s Andrejom Siráckym) redaktorom tohto časopisu až do začiatku r. 1944, keď na zákrok fašistických úradov bol prinútený odísť z redakcie pre svoje protifašistické zmýšľanie. Články Michala Topoľského v Slovenskej jednote v rokoch 1942 a 1943 sú už vyzreté práce uvedomelého protifašistického bojovníka, aj keď miestami je pod vplyvom idealistických výrazových prostriedkov, používaných vo svojich predvojnových prácach.

Ako protifašistický bojovník Michal Topoľský píše: „Boli niektorí a sú ešte aj dnes, ktorí buď nedôverčivo krúčia hlavami nad všetkým týmto, alebo ešte s akýmsi povýšeneckým gestom ukazujú na nás, ako by sme boli menejcenným živlom, než sú oni. Pravda, my už poznáme takýchto ľudí a necháme ich spokojne hovoriť si, alebo myslieť, čo chcú. My máme svoje ciele a túžby, za dosiahnutie ktorých neprestávame bojovať. My ideme cestou, akú sme si vytýčili hneď pri prvom našom kroku, keď sme sa dali na pochod s tými, ktorí dnes bojujú za lepší zajtrajšok. A z tohto programu nepopustíme . . ." (4, s. 1)

Snahy autora o formulovanie postojov človeka v gigantickom zápase „dvoch najmocnejších svetových ideí“ vyzneli v prospech kolektívneho boja. Víťazstvo v tomto boji možno dosiahnuť „len vtedy, keď budeme všetci stáť bok po boku . . . a pri tých, ktorí nás vedú na ceste do krajšej budúcnosti“. (5, s. 1)

Autor na stránkach časopisu *Slovenská jednota* r. 1943 uverejňuje aj vybrané časti z rozsiahlej knižnej prvotiny *V hľadaní človeka (Filozofia osobnosti a kultúry)*, ktorá vyšla v tom istom roku v Petrovci.¹ Je to prvá vedecká práca Michala Topoľského. Vyznačuje sa množstvom zozbieraného vedeckého materiálu, spracovaného originálnym spôsobom, ale ešte prevažne pod vplyvom idealistickej filozofie, ktorá mystifikovala problémy, život i svet. Sám autor o tom v spomenej knihe píše: „Nuž je teda jasné, že toto je opak toho, čo sme zistili my. A že ozaj naše presvedčenie splyva s uvedeným stanoviskom len — zhodnou terminológiou. Ale obsahove sú to — rôznosti, obsahove tieto termíny nijako k sebe nepatria.“

Ak by sme však predsa určitú názorovú filiáciu nášho názoru chceli v prúdoch filozofie zistiť, tak by to mohlo byť jedine, tak vieme, iba ak u Bergsona a . . . Losského.“ (6, s. 110)

Michal Topoľský sa snažil vo svojom vyjadrení „iskrou vedomia“, teda vlastne „vedomým zážitkom“ preklenúť protirečenia medzi subjektom a objektom a prekonať idealizmus, ale aj materializmus. Takto dospel svojou vlastnou syntézou k akémusi svojskému psychologickému idealizmu, blízkemu intuitivizmu Bergsona a Losského. Hoci po r. 1945 badať na diele Michala Topoľského zjavné náznaky smerovania k ateizmu a k dialektickému materializmu, nemožno to ešte celkom povedať o práci *Objekt a zmysel objektu* (7), ktorá bola pokra-

¹ Práca bola pôvodne zamýšľaná ako trilógia.

čovaním predchádzajúcej autorovej práce. K novému smerovaniu sa dopracúva v prácach *Dejiny objektov* (8) a *Dejiny objektu* (9), ale predovšetkým v ďalších prácach napísaných po r. 1948.

Podnetnou prácou sa javí štúdia *K otázke charakteru vied*, napísaná r. 1953 (10), ktorá postavila pred vedu a filozofiu jasnú perspektívu vývoja na základe marxisticko-leninských princípov. „Vedecky myslieť znamená predovšetkým revolučne bojovať, revolučne tvoriť a pretvárať starý svet.“ (11, s. 354) Michal Topoľský sa s opravdivým zápalom pustil do práce za pretváranie starého a tvorenie nového sveta.² A práve preto mohol už r. 1948, v recenzii o Sorokinovom diele *Kríza našich čias* napísať: Práve preto „neplatí... že odklon od čistej ideovosti je dekadenciou života, ale platí, že opúšťame určitú ideu a na nej vybudovanú kultúru preto a vtedy, keď nám nemá čo povedať a poradiť. O životnej dekadencii by sa tu dalo hovoriť len pod podmienkou, keby si život v ideovej bezvýhodnosti nevedel rady. Ale keď hľadá a objavuje, to je znak jeho schopnosti“ (11, s. 309)

Práve preto v recenzii autor nevystupuje kriticky len proti samému Sorokinovmu dielu, ale vôbec proti tendencii buržoáznej filozofie a vedy, ktorá „odvádza... od pozorovania konkrétnych javov, pripravujúc tak pôdu životnému kvietizmu“. „Preto Sorokinova kniha v dôsledku toho nielenže je názorove a meticky popletená — píše Michal Topoľský — ale je škodlivá priamo vo svojom zameraní. *Uspáva človeka a odzbrojuje ho. Človek však rastie iba zápasom.* (Podčiarkol — A. W.) Vraždí vôľu do boja a v dôsledku toho pripravuje človeka pre nové a trvalé otroctvo!“ (11, s. 311)

Pre nové ponímanie filozofie a vedy sa M. Topoľskému stala vzorom sovietska filozofia. Predovšetkým prostredníctvom časopisu *Voprosy filosofije* čerpá svoje prvé poznatky o sovietskej filozofii, ktorá „vidí v pojmoch a ich skutočnostiach iba určité momenty reálnej plynulosti, a teda niečo, čo neexistuje a ani nemôže existovať bez tejto prvotnej »hmotnej«, transpsychickej plynulosti...“ Sovietski filozofi si v tomto zmysle ujasnili pojmové kategórie a tým sa zbavili dvoch významných uspávacích prostriedkov: 1. poznatkovej definitívnosti a 2. pojmovej uzavretosti. „...definitívnosť im zmizla...“ a to, „čo Stalin menuje »zmyslom pre novoty«...“, ich privádza „vždy k novým poznatkom, že totiž so starými zásobami a spôsobmi nevystačíme, lebo sa nám životná situácia zmenila. V jeho dôsledku zanikajú staré formy a myšlienky a prechádzajú v nové kvality a skutočnosti“ (12, s. 296)

Vo viacerých článkoch píše Michal Topoľský o poslaní filozofie a vedy. Upozorňuje filozofov a vedcov na nevyhnutnosť tvorivo si osvojovať marxizmus-leninizmus a za vzor dáva úsilie sovietskych filozofov. V štúdiu *K otázke charakteru vied*, o ktorej sme sa už zmienili, aj v inej *Vedec, veda a vedecký fakt* (13) rozoberá otázky súvisiace s rozvojom a charakterom vied. Problémom sa stáva, ako pracovať a poznávať v smere vytvárania vedeckých a spoločenských výsledkov. Jedine tento problém nás môže viesť k správnejmu záveru, že to

² Charakteristiku pozitivizmu predniesol M. Topoľský na I. celoslovenskej konferencii r. 1950. — Pozri *Filozofický zborník SAVU*, r. V, 1951, s. 40—44.

možno dosiahnuť iba odstraňovaním triednych spoločenských rozdielov. A len na základe toho môžu potom vedci „pochopiť tak politickú podstatu, ako aj politickú úlohu vlastných vied... Z tohto pochopenia vyplynie totiž nevyhnutnosť marxisticky triednej bojovnosti, marxistického víťazenia nad každou metafyzikou, »čistou« vedou, nad každým unikaním vedcov z významného ideologického frontu do oblasti suchých, spoločensky neutrálnych faktov a faktíkov”. (10, s. 354)

Filozof a vedec nemôže stáť bokom, nemôže byť apolitický — zdôrazňuje autor v článku *O vzťahu politiky a vedy* (14): „...svojím apolitickým postojom sa stáva vyslovene politickým nástrojom” (14, s. 122) buržoázneho sveta, v ktorom vedci „hľadajú možnosti pre vlastnú záchranu a robia pokusy, ako si pritom zachovať triednovykorisťovateľský optimizmus”. (14, s. 115)

Ďalšie štúdie *Lenin a veda* (15), *V. I. Lenin a problémy principiálnych a metodologických východísk v súčasnej vede a vo filozofii osobitne* (16) ukazujú, koľko cenných východísk sa nachádza v Leninovom diele. V podobnom zmysle formuluje autor aj svoju štúdiu *F. Engels, jeho doba, myšlienkový vývoj a naša súčasnosť*. (17) Spoločnou platformou štúdií je nielen poukazovanie na históriu problémov, ale predovšetkým na problém metodologických východísk v dielach klasikov marxizmu. A s tým tesne súvisí nielen uplatňovanie metodologických východísk vo vede, ako o tom autor píše aj v štúdiu *Lesk a bieda experimentálnych metód vo vede a myslení (problémy a námety)* (18), ale aj ich uplatňovanie v spoločenských procesoch všeobecne a v politike osobitne (17, s. 24), ako o tom píše i v štúdiu *Teoreticko-vedecké základy politiky KSC* (19) a *Aktuálne úlohy historického materializmu u nás*. (20)

Michal Topolský nielen svojím občianskym a pedagogickým svetonáhľadovým postojom, ale aj v mnohých štúdiách odkrýva výmysly revizionistov a poukazuje priamo na ich škodlivosť. „Aktuálnosť... otázky u nás však nevyplýva iba z módnosti... termínu” — píše Michal Topolský. „Pojem »revizionizmus« si vyžaduje hlbšiu pozornosť najmä preto, lebo sa ukazuje obsahove absolútne nejasným. Prvá okolnosť, ktorá potvrdzuje správnosť... tvrdenia, je vo fakte, že slová »revízia« a »revizionizmus« sa neraz používajú ako synonymá. S tým súvisí, že Leninovo revidovanie, t. j. rozvíjanie starých marxistických poznatkov, keďže zastarali a dostali sa do konfliktu s dynamickou súčasnosťou, taktiež sa často začalo nazývať revizionizmom. Čo to znamenalo a znamená z hľadiska širitelov ozajstného revizionizmu, je zrejmé. Nemohli by nájsť lepšieho spojenca a obrancu, keby V. I. Lenin bol býval naozaj revizionistom. Otázka, čo je teda revizionizmus, je naozaj aktuálna.” (21, s. 513)

Autor rieši problematiku revizionizmu v mnohých štúdiách. Najmä štúdia *Filozofické korene a dôsledky revizionizmu koncom XIX. storočia a dnes*, uverejnená vo Filozofickom časopise ČSAV (23), znamenala vážne zamyslenie sa nad problémami odkrytia teoretických základov revizionizmu a boja proti nemu. Tým, že poukázala na spätosť novodobého (súčasného) revizionizmu zo šesťdesiatych rokov s revizionizmom predchádzajúcich čias, jasne naznačila jeho východiská, cesty a ciele zhodné so všetkými predchádzajúcimi odrodami revizionizmu. Aj keď sa revizionizmus rôzne maskuje, vždy je to jeden a ten istý

revizionizmus, ktorý v rôznych podobách má jeden cieľ — vyvrátiť základné princípy marxizmu-leninizmu.

Podobne vyznieva aj štúdia *Problémy revizionizmu v súčasnej filozofii a ich medzinárodný charakter* (22). „Otázka je preto prirodzená: kde sú príčiny toho, že sa buržoázny svet natoľko venoval marxizmu-leninizmu?“ — pýta sa Michal Topolský. „O čo išlo a ide rôznym sovietskym, kremľológom, politológom a rôznym iným »priateľom« marxizmu-leninizmu, keď vyvíjajú také veľké úsilie, aby »pomohli zachrániť« marxistické myslenie a poznanie pred zánikom?“ (22, s. 4) Autor to na inom mieste vyjadril konkrétne, keď v článku *Filozofia Praxisu a my* (23) okrem iného zdôraznil skutočnosť, „ako sa totiž mohlo stať, že juhoslovanskí filozofi, zgrupovaní okolo časopisu Praxis, našli u nás tak mnoho obdivovateľov. Odpoveď znie: Neboli a nie sú to obdivovatelia, ale spojenci. Sú to ľudia, ktorí koncom päťdesiatych rokov vedeli, čo chcú, a ktorí v úsilí mať pravdu objavili praxistov“. (25, s. 398) A na inom mieste: „Neprekvapuje potom, ak sa títo naši ľudia ocitli aj priamo v centre záhrebského filozofického hnutia . . . Neprekvapuje ani to, že sa tak ocitli súčasne medzi anti-marxistami svetového mena.“ (23, s. 397; 24)

Práve preto, že Michal Topolský vo svojom verejnom, pedagogickom a vedeckom účinkovaní stojí nekompromisne na princípoch marxisticko-leninského vedeckého svetonáhľadu, majú jeho práce tvorivý marxisticko-leninský charakter. Svedčí o tom nielen štúdia *Realita a poznanie (História objektu a jeho poznávanie). Od empirie k podstate* (25). Tematika objektu je, ako to sám autor v predslove štúdie uvádza, „naším životným problémom“, ktorý začal riešiť „už pri svojich vedeckých začiatkoch“, ale ktorý práve preto, že „je omnoho zložitejší a možnosť jeho riešenia rôznorodejšia“, mohol nájsť svoje precíznejšie vedecké vyjadrenie až v spomínanej vedeckej štúdii.

Inou prácou, vydanou r. 1966, je štúdia *Filozofia, prírodné vedy a medicína* (26), v ktorej chcel autor ukázať jednak to, že medzi vedami spoločenskými a prírodnými, pokiaľ ide o charakter a princípy, neexistuje priepasť, ako aj upozorniť, že ak majú byť prírodné vedy dôsledne vedecké, musia byť aj principiálne dôsledne vedecky orientované. Predovšetkým preto, lebo „situácia, ktorá v nich vládne a ktorá súvisí v podstate s ich základným empirickým postojom, z pozícií ktorého interpretujú všetky nové fakty, filozoficky sa pritom opierajúc o rôzne novopozitivistické smery, nedáva mnoho nádejí na obrat v tomto zmysle. Nemôže potom prekvapiť, ak im v analýze unikajú mnohé nové aspekty, ktoré objektívna skutočnosť má“.

A tak filozofické problémy, ktoré Michal Topolský rieši vo svojich prácach, sa snaží správne interpretovať nielen v zmysle marxisticko-leninských princíпов, ale súčasne, čo s tým samozrejme súvisí, stranícky bojovne; nekompromisne voči všetkým nemarxistickým smerom zaujíma svoj marxisticko-leninský postoj.

Sme presvedčení, že slová Michala Topolského, napísané v článku o L. Szántóovi, platia plne aj o ňom samom. „... fundament marxisticko-leninského žulového celku mu totiž pomáhal vzájomne si ho aj osvojovať“. (27, s. 156)

Preto aj jeho kritika nemarxistickej filozofie a najmä vedy všeobecne nie

je iba prázdny gestom, ale plnovýznamovým prvkom a neodmysliteľnou súčasťou jeho diela i životného postoja, ktorá konkrétne odkrýva nepresnosti a je adresne namierená proti autorom z vulgarizovaných výpovedí.

Aj preto je úplne odôvodnené to, čo napísal Michal Topolský v článku *Vznik fenomenológie a jej úlohy v minulosti a dnes* (28): „Lenže čo v poznaní takej povahy vzťahu subjekt-objekt môže dnes ešte povedať fenomenológia a najmä existencializmus? Súčasná psychológia pozná lepšie podstatu intencionálneho aktu, ako to vedela fenomenológia. Podobne je otázka subjektu vyriešená dnes plnšie a obsažnejšie, ako je to v existencialistickom chápaní. I keď je tu pritom všetkom ešte mnoho problémov a nejasností, pri porovnaní s existencializmom je nový a rozhodujúci poznatok, že subjekt nemožno hľadať mimo histórie spoločenských výrobných vzťahov a zápasov. V dôsledku toho nemožno ho hľadať v absolútne ani vznikom ani spôsobom života. Pokiaľ ide o vznik, je výsledkom spoločenskej histórie. A pokiaľ ide o život, je jej pokračovaním a podmienkou, t. j. pôsobí ako výsledok a má charakter príčiny v závislosti od podmienok. Práve toto zistenie je však všetko iné ako existencialistické poznanie. Taktiež je poznatkom, ktorý hovorí, že kto chce správne riešiť otázku osobnosti v dejinách, musí sa ešte hlbšie oprieť o teoretické základy dialektického materializmu a rozpracúvať ho tam, kde zastal, a najmä tam, kde pod tlakom šablóny či formalizmu bol pokrútený, t. j. rozvíjať ho dialektikomaterialisticky a z pozícií dialektického materializmu.“ (29)

Pre zásadný svetonáhľadový postoj, vedeckú a pedagogickú fundovanosť a majstrovstvo, pre skromnosť, priateľskú pomoc tam, kde je potrebné, i pre zapálenosť za vec socializmu a komunizmu prajeme súdruhovi profesorovi Michalovi Topolskému k jeho 70. narodeninám to najcennejšie pre vedca — ešte mnoho tvorivých výbojov a úspechov.

LITERATÚRA

1. TOPOLSKÝ, M.: Chmáry nad Európou. Národná jednota, r. XVII, č. 3, 18. j. 1936.
2. TOPOLSKÝ, M.: Rozum či vášeň. Národná jednota, r. XVII, č. 2, 11. 1. 1935.
3. TOPOLSKÝ, M.: Rozum či diktátor? (Zrada rozumu). Národná jednota, r. XVII, 1936, č. 15.
4. TOPOLSKÝ, M.: Za tú našu Jednotu! Slovenská jednota, r. I, č. 27, 9. júna 1942.
5. TOPOLSKÝ, M.: O čo nám ide. Slovenská jednota, r. I, č. 30, 30. júna 1942.
6. TOPOLSKÝ, M.: V hľadaní človeka (Filozofia osobnosti a kultúry) I. Edícia Slovenskej jednoty, Petrovec 1943.
7. Philosophica Slovaca, 1946.
8. Filozofický zborník MS, 1947, č. 3—4.
9. Filozofický zborník MS, 1948, č. 1—4.
10. Filozofický časopis SAV, r. VIII, č. 3—4, s. 333—354.
11. TOPOLSKÝ, M.: P. A. Sorokin: Krise nášeho veku, Filozofický zborník MS, r. IX, 1948.
12. TOPOLSKÝ, M.: Sovietsky filozofický časopis „Voprosy filosofiji“. Filozofický zborník MS, r. IX, 1948.
13. Slovenský filozofický časopis, r. XIII, 1958, č. 3.

14. FILOZOFIA, r. XXVII, 1973, č. 2.
15. FILOZOFIA, r. XXV, 1970, č. 5.
16. Zborník Ústavu marxizmu-leninizmu Univerzity Komenského k 100. výročiu narodenia V. I. Lenina, r. I, Bratislava 1970.
17. Zborník Ústavu marxizmu-leninizmu Univerzity Komenského k 150. výročiu narodenia Fridricha Engelsa, r. II, Bratislava 1971.
18. Zborník Ústavu marxizmu-leninizmu Univerzity Komenského — Marxistická filozofia, r. III, Pravda, Bratislava 1972.
19. Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského — Philosophica, r. XII—XIII (1971)—(1972). SPN, Bratislava 1973.
20. Filosofický časopis ČSAV, r. XXI, 1973, č. 6.
21. Filosofický časopis ČSAV, r. XIX, 1971, č. 4.
22. Zborník Ústavu marxizmu-leninizmu Univerzity Komenského — Marxistická filozofia, r. IV, Pravda, Bratislava 1973.
23. FILOZOFIA, r. XXIX, 1974, č. 4.
24. Pozri aj článok: TOPOLSKÝ, M.: Principiálne problémy v boji proti antikomunizmu. Nová mysl, r. 24, 1970, č. 5.
25. Epoque, Bratislava 1970.
26. Predmet, vzťahy a problémy. VPL, Bratislava 1966.
27. TOPOLSKÝ, M.: Nad cestou myšlienkových zápasov a úspechov L. Szántóa. FILOZOFIA, r. XXIX, 1974, č. 2.
28. FILOZOFIA, r. XXII, 1967, s. 379—394. Cit. s. 393.
29. Pozri: TOPOLSKÝ, M.: Ideologické problémy vo výučbe a výchove na vysokých školách. In: Zborník: O komunistickej výchove na vysokých školách. MŠ SSR, Bratislava 1971, s. 157—184.